

Сервецький Іван Васильович

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, Київ, вул. Фрометівська, <https://orcid.org/0000-0002-5713-8911>

ДЕЯКІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШПИГУНСТВО

Анотація: У статті досліджено шпигунську діяльність, яка здійснюється для передачі або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства. В статті виокремлено конкретні види інформації, яка належить до державної таємниці, перелічені у Законі України «Про державну таємницю». Ними є інформація: 1) у сфері оборони; 2) у сфері економіки, науки й техніки; 3) у сфері зовнішніх відносин; 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку. Метою статті є розкриття сутності шпигунства у формі збирання, уточнення поняття збирання щодо шпигунської діяльності, з'ясування доцільності криміналізації збирання секретної інформації з метою передачі іноземним адресатам як закінченого злочину. Слід мати на увазі, що шпигунство є закінченим злочином не з моменту встановлення зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками чи отримання завдання від іноземної розвідки, а з моменту вчинення певних конкретних дій на шкоду Україні. Якщо особа, отримавши завдання іноземної розвідки, не вчинила ніяких дій і добровільно та остаточно відмовилась від його виконання, то незалежно від того, заявила вона органам державної влади про свій зв'язок з іноземною розвідкою або не зробила цього, – вона має бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі Кримінального кодексу України.

У статті наголошується, що держава може зазнати найбільшої загрози в результаті зовнішнього впливу – це шпигунська діяльність.

З метою успішної протидії зовнішнім чинникам у статті рекомендовано запровадити запобіжні, режимні та контррозвідувальні заходи у найбільш вразливих секторах: оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки, охорони правопорядку, мовної політики тощо.

Ключові слова: шпигунство, персональні дані, державна таємниця, кримінальний кодекс України, шпигунська діяльність, іноземна держава.

Servetsky Ivan Vasyliovych,

Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of National Security, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, str. Frometivska, <https://orcid.org/0000-0002-5713-8911>

SOME WAYS TO IMPROVE CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR ESPIONAGE

Abstract: The article examines espionage activities, which are carried out for the purpose of transfer or collection for the purpose of transfer to a foreign state, a foreign organization or their representatives, information that constitutes a state secret, if these actions are committed by a foreigner or a stateless person. The article singles out specific types of information that belong to state secrets, listed in the Law of Ukraine “On State Secrets”. They are information: 1) in the field of defense; 2) in the field of economy, science and technology; 3) in the field of foreign relations; 4) in the field of state security and law enforcement. The purpose of the article is to reveal the essence of espionage in the form of collection, to clarify the concept of collection in relation to espionage activities, to clarify the feasibility of criminalizing the collection of secret information for the purpose of transmitting it to foreign recipients as a completed crime. It should be borne in mind that espionage is a completed crime not from the moment of establishing contact with a foreign state, foreign organization or their representatives or receiving an assignment from foreign intelligence, but from the moment of committing certain specific actions to the detriment of Ukraine. If a person, having received a task of foreign intelligence, did not take any actions and voluntarily and finally refused to fulfill it, then regardless of whether he declared to the state authorities about his connection with foreign intelligence or did not do this, he should be released from criminal responsibility based on the Criminal Code of Ukraine.

The article emphasizes that the state can face the greatest threat as a result of external influence – this is espionage.

In order to successfully counteract external factors, the article recommends introducing preventive, regulatory and counterintelligence measures in the most vulnerable sectors: defense, economy, science and technology, foreign relations, state security, law enforcement, language policy, etc.

Key words: espionage, personal data, state secret, criminal code of Ukraine, espionage activity, foreign state.

Постановка проблеми: Головним завданням спеціальної служби держави будь – якої держави є протидія шпигунству, яке здійснюється спецслужбами іноземних держав.

Шпигунство – одне є найбільш небезпечних злочинів проти держави, яке може призвести до втрати державного Шпигунська діяльність іноземних спецслужб завдає великої шкоди національним інтересам України. Збитки, які несе держава через діяльність шпигунів не тільки рахуються сотнями мільярдів, але й тимчасовою втраченою територіальною цілісності, суверенітету, ліквідації держави. Держави, що здійснюють шпигунську діяльність проти України ніколи не шкодували сил та засобів на проведення розвідувально-підривної діяльності у такій формі як шпигунство. Шпигуни намагаються вивідати державні секрети у всіх сферах суспільного життя, особливо у військовій сфері з метою послаблення обороноздатності під час воєнної агресії РФ проти України [1].

Відомості, що становлять державну таємницю, – це інформація у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. Відомості, що рішенням державних експертів з питань таємниць визнано державною таємницею [2] та включено до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ) [3]. З моменту опублікування вказаного Зводу (змін до нього) ці відомості підлягають охороні з боку держави як такі, що становлять державну таємницю, хоча б на цей час вони ще не були матеріалізовані.

Зовнішньою (матеріальною) ознакою віднесення документа, виробу або іншого матеріального носія інформації до предметів, що містять відомості, які становлять державну таємницю. Конкретні види інформації, яка належить до державної таємниці, перелічені у Законі України «Про державну таємницю» [2]. Ними є інформація: 1) у сфері оборони; 2) у сфері економіки, науки і техніки; 3) у сфері зовнішніх відносин; 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку.

Конкретні відомості можуть бути віднесені до державної таємниці за ступенями секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно» лише за умови, що вони належать до зазначених чотирьох категорій і їх розголошення завдаватиме шкоди інтересам національної безпеки України [3].

Отже, шпигун – той хто займається шпигунством [4]. Перш за все – це іноземний громадян або особа без громадянства, які намагаються отримати інформацію, що становить державну таємницю є важливою для держави, суспільства та людини [5], що охороняється кримінальним кодексом (ст.114 КК України) [6], законами України «Про державну таємницю» [1], «Про інформацію» [7], «Про доступ до публічної інформації» [8], «Про захист персональних даних» [9].

Шпигунська діяльність здійснюється для передачі або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства.

Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами вдосконалення чинного кримінального законодавства щодо відповідальності за шпигунство були предметом досліджень О.Ф. Бантишева, С.Г. Гордієнка, В.К. Грищука, Н.О. Гурорової, О.П. Дзьобаня, С.В. Дьякова, І.В. Діордіци, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова, А.Б. Качинського, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчака, М.А. Погорецького, О.С. Сотули, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.І. Фрис П.Л., Шлапаченко В.М, та інших вчених.

Метою дослідження є: розкриття сутності та змісту кримінальної відповідальності за шпигунство.

Основні результати дослідження. Безпосереднім об'єктом злочину є державна безпека України у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку.

Предметом шпигунства є відомості, що становлять державну таємницю, які матеріалізовані у відповідному документі. У відповідності до Кримінального процесуального Кодексу документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ

факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) чи виробі [10].

Деякі відомості, що становлять державну таємницю, – це інформація у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України і які рішенням державних експертів з питань таємниць визнано державною таємницею та включено до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ) [2]. З моменту опублікування вказаного Зводу (змін до нього) ці відомості підлягають охороні з боку держави як такі, що становлять державну таємницю, хоча б на цей час вони ще не були матеріалізовані.

Зовнішньою (матеріальною) ознакою віднесення документа, виробу або іншого матеріального носія інформації до предметів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, є наданий йому гриф секретності – реквізит матеріального носія таємної інформації, який засвідчує ступінь її секретності («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно») [2].

Строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, встановлюється Державним експертом з питань таємниць, але не може перевищувати для зазначених видів інформації відповідно 30, 10 і 5 років. Проте після закінчення зазначеного строку його може бути продовжено [2].

Конкретні відомості можуть бути віднесені до державної таємниці за ступенями секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно» лише за умови, що вони належать до зазначених чотирьох категорій і їх розголошення завдаватиме шкоди інтересам національної безпеки України.

Забороняється віднесення до державної таємниці будь-яких відомостей, якщо цим звужуватимуться зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина, завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Не належить до державної таємниці інформація; про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян; про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення; про факти порушень прав і свобод людини і громадянина; про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, не може бути засекречена. Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам такої інформації не може кваліфікуватися як шпигунство [6].

Відомості у різних сферах, які визнані державною таємницею, кон-

кретизовані у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю [2]. Питання про те, чи становлять ті або інші відомості державну таємницю, у кожному кримінальному провадженні справі має вирішуватися на підставі висновку експертизи.

Проте передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що є міждержавними секретами, але, при цьому не становлять державної таємниці України, не створюють підстав для кваліфікації цих дій як шпигунство, але не повинні підривати національну безпеку країни [11].

Не тягнуть відповідальності за КК України і вчинені на території України передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю іншої країни. Відсутність відповідної норми дає можливість використовувати територію України як плацдарм для здійснення шпигунських дій щодо інших країн.

Передача або збирання іноземцем чи особою без громадянства з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам будь-яких інших відомостей, крім тих, що становлять державну таємницю, у тому числі в одержанні яких зацікавлена іноземна розвідка (скажімо, відомостей про місткість того чи іншого аеродрому цивільної авіації, про пропускну спроможність того чи іншого напрямку залізниці, про потреби певної галузі народного господарства у дорожніх металах і природних алмазах, про номенклатуру, обсяг і фінансування конкретної операції з експорту, імпорту певних видів сирови-

ни і продукції, про науково-технічне співробітництво України з окремою іноземною державою, відомостей про фахівців у галузі військових наук, про систему охорони конкретного військового арсеналу, про виробничу потужність конкретного підприємства з ремонту озброєння тощо) та які, на її погляд, можуть бути придатні для використання на шкоду інтересам України (для вчинення диверсій чи іншого використання в умовах воєнного стану чи в інший особливий період, або для виконання перспективних вербувальних завдань тощо), не містить складу злочину, передбаченого ст. 114 [6].

Передача або збирання з метою передачі іноземним організаціям, підприємствам, установам або їх представникам економічних, науково-технічних або інших відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, у тому числі вчинені іноземцем або особою-без громадянства, яким ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, кваліфікується (за ст. 330 ККУ- передача або збирання з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам економічних, науково-технічних або інших відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави). Безпосередня передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, вчинені, скажімо, особою, яка здійснює ці заходи, за певних обставин, (за ст. 381 – розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист) [6].

Крім того, збирання, з метою, передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять комерційну таємницю, якщо це спричинило тяжких наслідків.

З об'єктивної сторони шпигунство полягає у таких діях; 1) передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю; 2) збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю.

Ініціатива збирання чи передачі відповідних відомостей може належати як виконавцю, так і шпигуну. Для кваліфікації злочину це значення не має,

Передача відомостей – це їх усне повідомлення у будь-якій формі (безпосередньо, по радіо, по телефону) іноземній державі, іноземній організації, їх представникам, вручення певних документів, виробів чи інших матеріальних носіїв інформації (безпосередньо, через посередників, з використанням тайників тощо) або їх пересилання (з використанням поштового, електронного зв'язку, за допомогою тварин, рептилій тощо). Якщо вказані відомості було передано іншій державі у порядку, передбаченому законодавством України, це не є злочином.

Збирання зазначених відомостей полягає в їх пошуку і добуванні (шляхом розпитування певних осіб, візуального спостереження та підслухування, зняття інформації з каналів зв'язку, проникнення до комп'ютерних систем, виготовлення копій документів тощо), придбанні будь-яким способом (таємне чи

відкрите викрадення, купівля, обмін документів чи зразків зброї, боєприпасів, макетів секретного об'єкта тощо) з наступним зосередженням їх в одному чи кількох місцях.

Одним із способів збирання відомостей, що становлять державну таємницю, можуть бути «благочинні» акції, спрямовані нібито на виявлення талановитих молодих вчених або на визначення можливих об'єктів інвестицій (опитування, анкетування, конкурси та ін.). Ще один спосіб, як використання спеціальних космічних (спутникових), повітряних, морських і наземних технічних засобів.

Шпигунство вчинене шляхом незаконного втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, це потребує додаткової кваліфікації (за ст. 361- Незаконне втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, що призвело до перекручення чи знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації, а також розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації, Одночасне викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем,(за ст.362 - викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи

зловживання службовою особою своїм службовим становищем) [6].

Якщо особою викрадено з метою передачі іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам предмету, відомості про які становлять державну таємницю (зразки військової зброї, спеціальної техніки, криптографічного чи іншого обладнання, радіоактивні матеріали тощо), або офіційні документи, що знаходяться на державних підприємствах і містять державну таємницю, ці дії, залежно від їх конкретного способу, а також від особливостей предмета і суб'єкта, слід додатково кваліфікувати за ст. ст. 185-крадіжка, 191 – привласнення, 262 проникнення до житла, 357 – викрадення, привласнення документів, 410 – викрадення, привласнення, службовцем зброї [6].

Шпигунство, поєднане з незаконним використанням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. До таких спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації відносяться: технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, спеціально створені, розроблені, модернізовані, запрограмовані або пристосовані для виконання завдань з негласного отримання інформації під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Такими спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації є: а) отримання та реєстрації аудіо інформації; б) візуального спостереження та документування; в) прослуховування телефонних переговорів; г) перехоплення та реєстрації інформації, з технічних каналів зв'язку; д) контролю поштових повідомлень і відправлень; е) обсте-

ження предметів і документів; є) проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження; ж) контролю за переміщенням транспортних Засобів та інших об'єктів; з) отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів й зберігання, обробки та передачі. Спірні питання щодо належності предмета до спеціальних технічних засобів вирішуються експертним шляхом [6]. Використання спеціальних технічних засобів шпигунства кваліфікується за ст. 114 і не потребує додаткової кваліфікації за (ст. 359) та іншими. У випадках, коли певні відомості були довірені особі або стали відомі їй під час служби, роботи, спілкування з носіями таких відомостей, які незаконно розголосили їх, або коли особа випадково знайшла чи ознайомилась іншим чином отримала відповідні документи, вироби тощо, потреби в їх збиранні фактично не існує. Таким чином, шпигунство може полягати як у збиранні зазначених відомостей з наступною їх передачею відповідним адресатам, так і лише у збиранні їх з метою такої передачі або тільки в їх передачі. У разі, якщо шпигунство вчинюється групою осіб з розподілом ролей між ними, то закінчений склад злочину матиме місце і в діях особи, яка тільки добуває відповідну інформацію, і в діях особи, яка тільки зберігає її з метою передачі, і в діях особи, яка тільки передає її адресатові. Якщо ж дії групи перервано на стадії передачі інформації адресату шпигунства, третя із вказаних членів групи особа має нести відповідальність (через ст. 15 – за замах злочин) шпигунство, а перші дві – за закінчене шпигунство (через ст 13 – закінчений злочини) [6].

Іноземна держава у даному випадку поняття збірне. Передача іноземній державі певних відомостей передбачає передачу їх не Державі як субстанції, а офіційному державному органу, у тому числі розвідувальному. Про поняття іноземна організація, представник іноземної держави або іноземної організації [12].

Шпигунство є закінченим, якщо воно вчинене у вигляді передачі певних відомостей, – з моменту їх фактичного повідомлення (вручення матеріалів, які їх містять), відправлення адресату чи посереднику, закладення в тайник, передачі предмета, який відкриває доступ до них, – відповідно до обумовленості з адресатом, а у вигляді збирання – з моменту зосередження в будь-якому місці (при особі, в її житлі, у схованці) хоча б частини відповідної інформації за наявності мети передати її відповідній іноземній державі, іноземній організації або їх представникам, незаконне виготовлення чи придбання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (різноманітних перетворювачів, апаратних, програмно-апаратних засобів тощо) з метою їх використання для збирання відповідної інформації залежно від конкретної спрямованості наміру особи має кваліфікуватися за ст. ст. 14 – (готуванням до злочину) і 114, 14 і 231 – незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, або 14 і 330 – передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави (як готування, відповідно, до шпигунства, до комерційного шпигунства або до збирання з метою передачі інозем-

ним організаціям чи їх представникам відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави) [6].

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 114, тільки іноземець або особа без громадянства. Іноземна держава – це будь-яка держава, крім України, незалежно від того, чи визнана вона Україною як суверенна і чи має Україна з нею дипломатичні відносини [12].

Під іноземною організацією слід розуміти будь-яку державну чи недержавну установу, підприємство, об'єднання, орган іншої країни, у тому числі політичну партію, релігійну організацію, комерційне підприємство, а також міждержавну чи міжнародну організацію, у тому числі неофіційну, нелегітимну чи злочинну («тіньовий» уряд у вигнанні, міжнародна терористична організація тощо), крім офіційної міжнародної організації, членом якої є Україна.

Представник іноземної держави або іноземної організації – це особа, яка уповноважена виражати інтереси тієї чи іншої іноземної Держави (іноземної організації) та діє від її імені або представляє її за спеціальним повноваженням, у тому числі таємним (не офіційним). До представників іноземних держав слід, зокрема, відносити глав та членів дипломатичних представництв (послів, посланників, повірених у справах, радників, аташе), консульських установ (генеральних консулів, консулів, віце-консулів, консульських агентів), осіб, що включені до парламентських і урядових делегацій іноземних держав як їх члени, та знаходяться на території України з офіційними чи неофіційними дорученнями [13]. Не має значення, пред-

ставляє особа державу, яка визнана чи не визнана Україною як суверенна, або організацію, яка є законною чи незаконною. Крім того, іноземною за певних обставин може бути визнана й організація, зареєстрована в Україні, а представником іноземної організації не обов'язково є іноземець чи особа без громадянства [14].

Згідно з міжнародними угодами України в умовах воєнного конфлікту особа зі складу збройних сил сторони, яка перебуває у конфлікті, не вважається такою, що займається шпигунством, і не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 114, якщо вона: а) від імені цієї сторони збирає інформацію на території, що контролюється супротивною стороною, але, діючи таким чином, носить формений одяг своїх збройних сил; б) проживаючи на території, окупованій супротивною стороною, від імені сторони, від котрої вона залежить, збирає на цій території інформацію, що має воєнне значення, але при цьому не діє обманним шляхом або навмисно не вдається до таємних дій; в) не проживаючи на території, окупованій супротивною стороною, фактично займається шпигунством на цій території, але її не захоплено до того, як вона знову приєдналась до збройних сил, до яких вона належить.

Кримінальний кодекс містить спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вже передала чи збрала для передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомості, що становлять державну таємницю за наявності хоча б однієї із наступних підстав.

Такою підставою є сукупність трьох умов, із яких тільки дві повні-

стю залежать від волі вказаної особи: а) особа припинила раніше розпочату шпигунську діяльність; б) вона добровільно повідомила органи державної влади України про вчинене нею на шкоду інтересам України; в) внаслідок виконання особою перших двох умов і вжитих органами державної влади України (можливо, за участю цієї ж особи) заходів було відвернено шкоду інтересам України.

У разі, коли особа збирала для передачі іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам певні відомості, але добровільно передала їх компетентним органам влади України, вона може бути звільнена від відповідальності на підставі ч. 2 ст. 114. У разі ж, коли вона вже передала хоча б частину зазначених відомостей вказаним адресатам, після чого припинила свою шпигунську діяльність та добровільно повідомила органи влади України про вчинене, підстав для звільнення її від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 114 немає, оскільки шкоду інтересам України вже заподіяно самим фактом отримання вказаних відомостей їх адресатом і відвернути її практично неможливо (фактор несвоєчасності). В окремих випадках, коли, скажімо, на час передачі відомостей, що становлять державну таємницю, майже минув встановлений законодавством строк їх засекречування або обсяг цих відомостей був надзвичайно малим, тим більше, якщо компетентним органам влади з певною часткою ймовірності вдалося переконати іноземну організацію, що отримані нею відомості є дезінформацією, може йтись про те, що відповідні дії особи через малозначність не становлять суспільної

небезпеки. Не є злочином дія або бездіяльність (ст.11 КК України), яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [6].

Про добровільність йдеться у ст 17 КК України, що означає, що особа, яка почала вчинювати злочин і усвідомлює можливість (хоча б і з подоланням певних перешкод) доведення його до кінця, відмовляється від цього за власною ініціативою [6]. Слід мати на увазі, що шпигунство є закінченим злочином не з моменту встановлення зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками чи отримання завдання від іноземної розвідки, а з моменту вчинення певних конкретних дій на шкоду Україні. Якщо особа, отримавши завдання іноземної розвідки, не вчинила ніяких дій і добровільно та остаточно відмовилась від його виконання, то незалежно від того, заявила вона органам державної влади про свій зв'язок з іноземною розвідкою або не зробила цього, – вона має бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі ст. 17 КК України [6].

Висновки. Таким чином, держава може зазнати найбільшої загрози в результаті зовнішнього впливу – це шпигунська діяльність.

З метою успішної протидії зовнішнім чинникам необхідно – запровадити запобіжні, режимні та контррозвідувальні заходи у найбільш вразливих секторах: оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, держав-

ної безпеки, охорони правопорядку, мовної політики тощо.

Зменшити ризики щодо допуску до державної таємниці, політичним діячам, запровадивши нову форму допуску у сфері «політика» з суттєвими обмеженнями та можливостями ознайомлення громадян іноземних спецслужб та можливого її розголошення.

Встановити нові демократичні правила та процедури надання допуску та доступу до державної таємниці з урахуванням ситуації, склалася, суттєво обмеживши таке право особам, в діях яких були, є та можуть бути ризики для держави, суспільства та людини (сепаратизм, прихильність до комуністичної ідеології « Руського миру», тероризму, іншої суспільно – небезпечної ідеології насильства) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Про введення воєнного стану в Україні*. Указ затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року N 2102-IX із змінами і доповненнями, внесеними Указами Президента України від 14 березня 2022 року N 133/2022, від 18 квітня 2022 року N 259/2022, від 17 травня 2022 року N 341/2022.

2. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ зі змінами. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/print1360009387090304>.

3. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2005 р. за № 902/11182. Наказ СБУ, від 12.08.2005 № 440.

4. . Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В.Г. Бусел]. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України. (*Bi-*

domosti Verhovnoi Rady Ukraini (BBP), 2012, № 19-20, ст.179).

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III / Відомості Верховної Ради України (BBP), 2001, № 25-26, ст.131.

7. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ зі змінами. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

8. Про доступ до публічної інформації» Закон України. *Відомості Верховної Ради України (BBP)*, 2011, № 32, ст. 314).

9. Про захист персональних даних (*Відомості Верховної Ради України (BBP)*, Закон України, від 01.06.2010 2010, № 34, ст. 481).

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 року. *Голос України*. 2012. С. 90–91. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Про Національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (BBP)*, 2018, № 31. Ст.241.

12. Положення про порядок оформлення дозволів за розпорядженнями Президента України на передачу іншій державі інформації, що становить державну таємницю, та матеріальних носіїв інформації. Затверджене указом Президента України № 423/97 від 13 травня 1997 р.

13. Венская конвенция о дипломатических сношениях 18 апреля 1961 г. (*Конвенция ратифицирована с оговоркой Указом Президиума ВС СССР N 2208-VI (v2208400-64) от 11.02.64 Указом Президиума ВС УССР (199a-06) от 21.03.64)* Статус Конвенции см.(995_j40)

14. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні. Затверджене Указом Президента України № 198/93 від 10 червня 1993 р. (п. п. 13. 25).

REFERENCES:

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [About the introduction of martial law in Ukraine]. *Ukaz zatverdzheno Zakonom*

Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku N 2102-IX Iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy Ukazamy Prezydenta Ukrainy vid 14 bereznia 2022 roku N 133/2022, vid 18 kvitnia 2022 roku N 259/2022, vid 17 travnia 2022 roku N 341/2022 – The decree was approved by the Law of Ukraine dated February 24, 2022 N 2102-IX With changes and additions made by the Decrees of the President of Ukraine dated March 14, 2022 N 133/2022, dated April 18, 2022 N 259/2022, dated May 17, 2022 N 341/2022. [in Ukrainian].

2. Pro derzhavnu taiemnytsiu Zakon Ukrainy vid 21 sichnia 1994 roku № 3855-XII zi zminamy [On state secrets: Law of Ukraine dated January 21, 1994 No. 3855-XII, as amended]. (n.d.). zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/print1360009387090304>>.

3. Pro zatverdzhennia Zvodu vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu. Zareiestrovano v Ministerstvi yustyttsii Ukrainy 17 serpnia 2005 r. za № 902/11182. Nakaz SbU, vid 12.08.2005 № 440 [On approval of the Compendium of information constituting a state secret. Registered with the Ministry of Justice of Ukraine on August 17, 2005 under No. 902/11182. Order of the SbU dated August 12, 2005 No. 440] [in Ukrainian].

4. Busel V.H. (Eds.). (2003). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv ; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

5. Pro pravovyi status inozemtsiv ta osib bez hromadianstva. Zakon Ukrainy [About the legal status of foreigners and stateless persons. Law of Ukraine]. (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine* [in Ukrainian].

6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III [Criminal Code of Ukraine dated 04/05/2001 No. 2341-III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 25-26 [in Ukrainian].

7. Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 roku № 2657-XII zi zminamy [About information: Law of Ukraine No. 2657-XII, as amended] (October 2, 1992). (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. [in Ukrainian].

8. Pro dostup do publichnoi informatsii» Zakon Ukrainy [On access to public information” Law of Ukraine]. (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, № 32 [in Ukrainian].

9. Pro zakhyst personalnykh danykh [On the protection of personal data]. (June 1, 2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, № 34 [in Ukrainian].

10. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 13 kvitnia 2012 roku [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law dated April 13, 2012. Voice of Ukraine]. (2012). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 90–91. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

11. Pro Natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy [On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine]. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 31 [in Ukrainian].

12. Polozhennia pro poriadok oformlennia dozvoliv za rozporiadzhenniamy Prezydenta Ukrainy na peredachu inshii derzhavi informatsii, shcho stanovyt derzhavnu taiemnytsiu, ta materialnykh nosiiv informatsii. Zatverdzhene ukazom Prezydenta Ukrainy № 423/97 vid 13 travnia 1997 r [Provisions on the procedure for issuing permits by order of the President of Ukraine for the transfer to another state of information constituting a state secret and material carriers of information. Approved by the decree of the President of Ukraine No. 423/97 dated May 13, 1997] (1997). [in Ukrainian].

13. Venskaia konventsiia o dyplomatycheskykh snoshenyakh 18 apreliia 1961 h. (Konventsiia ratyfytsyrovana s

ohovorkoi Ukazom Prezydyuma VS SSSR N 2208-VI (2. v2208400-64) ot 11.02.64 Ukazom Prezydyuma VS USSR (199a-06) ot 21.03.64) Status Konventsyy sm.(995_j40) [The Vienna Convention on Diplomatic Relations on April 18, 1961 (The Convention was ratified with reservations by Decree of the Presidium of the USSR Supreme Council N 2208-VI (2. v2208400-64) of February 11, 1964 by Decree of the Presidium of the Supreme Court of the Ukrainian SSR (2. 199a-06) of March 21. 64) Status of the Convention see (2. 995_j40)] [in Russian].

14. Polozhennia pro dyplomatychni predstavnytstva ta konsulski ustanovy inozemnykh derzhav v Ukraini. Zatverdzhene Ukazom Prezydenta Ukrainy № 198/93 vid 10 chervnia 1993 r. (p. p. 13. 25) [Regulations on diplomatic representation and consular establishment of foreign powers in Ukraine. Approved by Decree of the President of Ukraine No. 198/93 dated 10 March 1993. (p. p. 13. 25)] (1993). [in Ukrainian].